

UNIVERSITATEA DE STAT DIN MOLDOVA

Cu titlu de manuscris
CZU 342.733 (478)

NICHITA Rodica

**DREPTUL FUNDAMENTAL LA ÎNVĂȚĂTURĂ
ÎN REPUBLICA MOLDOVA**

**SPECIALITATEA: 552.01.
DREPT CONSTITUȚIONAL**

Autoreferatul tezei de doctor în drept

CHIȘINĂU, 2017

**Teza a fost elaborată în cadrul Departamentului Drept Public al
Facultății de Drept a Universității de Stat din Moldova**

Conducător științific:

CÂRNAȚ Teodor, doctor habilitat în drept, profesor universitar.

Referenți oficiali:

1. **POPA Victor**, doctor habilitat în drept, profesor universitar, ULIM
2. **BELECCIU Ștefan**, doctor în drept, conferențiar universitar, Academia „Ștefan cel Mare” a MAI

Componența Consiliului Științific Specializat:

1. **ARSENI Alexandru**, *președinte*, doctor habilitat în drept, profesor universitar
2. **MOCANU Victor**, *secretar științific*, doctor în drept, conferențiar universitar
3. **GUCEAC Ion**, doctor habilitat în drept, profesor universitar, m.c.
4. **COSTACHI Gheorghe**, doctor habilitat în drept, profesor universitar
5. **ȚURCAN Serghei**, doctor în drept, conferențiar universitar
6. **ZAPOROJAN Veaceslav**, doctor în drept, conferențiar universitar

Susținerea va avea loc la 23 iunie 2017, ora 15.00, în ședința Consiliului Științific Specializat D 30 552.01-01 din cadrul Universității de Stat din Moldova (MD 2009, Republica Moldova, mun. Chișinău, str. M. Kogălniceanu, nr. 67, bloc 2, aula 119).

Teza de doctor și autoreferatul pot fi consultate la Biblioteca Națională a Moldovei, Biblioteca Centrală a Universității de Stat din Moldova și pe pagina web a CNAA (www.cnaa.md).

Autoreferatul a fost expediat la 20 mai 2017.

Secretar științific al

**Consiliului Științific Specializat,
dr., conf. univ.**

_____ **MOCANU Victor**

**Conducător științific,
dr.hab., prof. univ.**

_____ **CÂRNAȚ Teodor**

Autor

_____ **NICHITA Rodica**

© Rodica Nichita, 2017

REPERE CONCEPTUALE ALE CERCETĂRII

Actualitatea și importanța problemei abordate. Dreptul fundamental la învățatură în Republica Moldova capătă o importanță deosebită în contextul reformării sistemului economic și politic, modernizării tuturor sferelor vieții sociale moderne. Pentru a face față provocărilor care stau în fața țării noastre, sunt necesare noi abordări privind conținutul dreptului fundamental la învățatură și nivelul de instruire și de investiții în „capitalul uman”. Aceasta va contribui la dezvoltarea statului de drept și democratic, precum și a proceselor inovaționale din Republica Moldova.

Conștientizarea importanței dreptului fundamental la învățatură a determinat necesitatea unei reforme largi a procesului educațional, al cărei început a fost pus prin adoptarea Codului educației [4], iar reforma sistemului de învățământ se află în centrul atenției politicilor publice, implementate de stat.

Devine evident faptul că o prioritate incontestabilă a procesului de modernizare a țării constă în formarea unui nou sistem de relații în domeniul învățământului. Un astfel de proiect complex presupune investirea în comun a resurselor financiare și consolidarea efortului uman, al asociațiilor obștești și al statului, în scopul obținerii educației necesare pentru formarea unei personalități integre libere și pregătirea acesteia pentru viața socială. Nucleul noului sistem de învățământ ar trebui să fie dreptul fundamental la învățatură, stabilit în art.35 din Constituția Republicii Moldova [5], care necesită să fie supus unui studiu multidimensional, în strânsă legătură cu alte drepturi fundamentale ale omului.

Studierea literaturii juridice la tema dată arată că cele mai temeinice investigații ale autorilor se referă la unele aspecte separate ale reglementării juridice a dreptului fundamental la învățatură: normele constituționale, legislația în vigoare referitoare la procesul de învățământ, statutul juridic al subiecților relațiilor din această sferă, specificul statutului juridic al persoanelor care au nevoie de protecție specială în domeniul învățământului, reglementarea contractuală a serviciilor educaționale, activitatea statului în sfera educației, garantarea internațională a dreptului fundamental la învățatură și alte aspecte ce derivă din acestea. Studii precedente au fost de o mare importanță, însă ele nu au cuprins întregul spectru de probleme necesare pentru crearea bazei științifice a reformei educaționale. Cerințele înaintate în condițiile actuale față de educație, reforma sistemului de învățământ, impun noi provocări în studiul dreptului fundamental la învățatură. Acestea trebuie să vizeze nu doar analiza juridică a problemei, ci să-i confere, de asemenea, „o dimensiune umană”, să examineze dreptul fundamental la învățatură în strânsă legătură cu statul și autoritățile sale, cu asociațiile obștești.

O asemenea abordare ne permite să extindem metodele de cercetare, să studiem experiența țărilor străine și să evaluăm în mod obiectiv sistemul de învățământ care se aplică în țara noastră. Toate acestea ne oferă temeiuri pentru a prezenta propuneri de îmbunătățire a reformei sistemului de învățământ din Republica Moldova. Studiind aspectele teoretice ale dreptului fundamental la

învățătură, este necesar să se acorde atenție conceptului, conținutului și caracteristicilor dreptului fundamental la învățătură. Acest lucru va contribui la realizarea unui studiu teoretic complex cu privire la apariția, evoluția și dezvoltarea dreptului fundamental la învățătură și va înlesni punerea în aplicare a reformei învățământului în Republica Moldova.

Actualmente în știința juridică națională nu există un concept unificat privind dreptul fundamental la învățătură. Se extind tot mai mult discuțiile, opiniile contradictorii, controversele cu privire la inovațiile din domeniul învățământului. Această situație determină necesitatea realizării unor studii teoretice ale dreptului fundamental la învățătură, unei analize a stării de lucruri privind reglementarea sa juridică națională și internațională, tendințele de dezvoltare, precum și a unor prognoze ale rezultatelor reformei educaționale realizate în Republica Moldova.

Problemele teoretice, legate de dreptul fundamental la învățătură, nu au constituit până acum obiectul unei cercetări multidimensionale în știința modernă a dreptului din țara noastră. Studiarea dreptului fundamental la învățătură presupune, de regulă, examinarea chestiunilor legate de punerea sa în aplicare în calitate de serviciu public în instituțiile de învățământ de diferite tipuri și de protecția sa de către organele puterii de stat ale Republicii Moldova.

Dreptul constituțional acordă o atenție maximă problemelor legate de interpretarea prevederilor Constituției Republicii Moldova și legislației care dezvoltă aceste prevederi, specialiștii în dreptul administrativ studiază distribuirea competențelor între autoritățile statului în procesul de realizare a dreptului fundamental la învățătură. Până la ora actuală, în literatura juridică de specialitate din Republica Moldova dreptul fundamental la învățătură nu a fost studiat în aspectul teoriei instituției drepturilor omului, acesta făcând obiectul de studiu al științelor pedagogiei, psihologiei și sociologiei.

Actualmente, având un fundament științific și unul social bine determinat, dreptul fundamental la învățătură, reprezintă o realitate care a dobândit de-a lungul anilor, atât o vocație universală, cât și o legitimitate politică, astfel încât a fost consacrat în cele mai înalte reglementări din ierarhia legilor ca un drept fundamental, fiindu-i atribuite anumite garanții procedurale, realizarea căruia este asigurată prin recunoașterea în alin. (2) art. 48 al Constituției Republicii Moldova a îndatoririi părinților de a asigura creșterea, educația și instruirea copiilor [5].

Dreptul fundamental la învățătură implică necesarmente un drept de acces al persoanelor la toate formele de instruire posibile, acestui drept fiindu-i corelativ mai multe obligații pe care statul și le asumă în realizarea funcției sale educative. Astfel, statul trebuie să fi creat deja un sistem educațional generalizat, pe care în mod continuu să-l dezvolte și să-l susțină. Dreptul de acces al persoanelor la învățătură impune statului obligația de a furniza cu caracter gratuit acest serviciu, în anumite limite și cu anumite standarde prescrise distinct pentru fiecare nivel de educație. Izvoarele juridice ale dreptului fundamental la învățătură fac în mod constant referirea la caracterul obligatoriu al învățământului pentru realizarea dezideratului unui nivel minim de instruire pentru toate

persoanele. Nu în ultimul rând, atunci când analizăm obligațiile statului în domeniul învățământului, nu trebuie să ometem faptul că statul este o entitate juridică abstractă, iar o parte dintre aceste obligații ale sale sunt aduse la îndeplinire prin entitățile administrative locale, în spiritul descentralizării și partajării funcțiilor publice între autoritatea centrală și comunitățile locale.

O instruire furnizată generalizat, la inițiativa și sub coordonarea unei voințe unice la nivel național are tendința de a uniformiza procesul educativ, în detrimentul identității particulare a persoanelor care sunt destinatarii acestei instruiți. Pentru a evita un astfel de rezultat, contrar scopurilor instruirii într-un sistem politico-juridic pluralist, în sfera dreptului fundamental la învățatură se includ anumite aspecte menite să concilieze dreptul la identitate al persoanelor cu obligațiile pe care statul și le va asuma în acest domeniu. Pe de o parte, statul impune limba de comunicare a procesului educativ, însă în virtutea dimensiunii liberale a dreptului fundamental la învățatură, persoanele cu o identitate lingvistică distinctă au prerogativa de a solicita statului realizarea dreptului acestora la învățatură respectându-li-se dreptul la diferență, în anumite limite. Educația trebuie să fie de asemenea manieră încât să garanteze, să păstreze și să transmită identitatea culturală a persoanelor aparținând unei minorități. Corelativ, statul are și obligația de a se abține de la asimilarea forțată a acestor persoane prin impunerea unei culturi naționale unice și lipsite de opțiunea pluralismului, obiectiv care nu este suficient garantat doar prin asigurarea drepturilor lingvistice.

Actualitatea și importanța temei studiate este atestată atât în context internațional, precum și pe plan național ori eficacitatea garantării dreptului fundamental la învățatură are un impact direct asupra dezvoltării ființei umane, societății și a statului de drept. Dezvoltarea doctrinară privind garantarea dreptului fundamental la învățatură constă, în principal, din tratările doctrinarilor occidentali care tratează izvoarele normative și jurisprudența Curții Europene privind realizarea dreptului fundamental la învățatură. Însă aceste cercetări nu răspund pe deplin obiectivului de a formula un ansamblu de reguli și principii pentru aplicarea cadrului normativ existent național și internațional al dreptului fundamental la învățatură. În context național până în prezent se resimte un deficit de cercetare în această materie, nefiind publicate monografiile și lipsind cercetările științifice la tema propusă.

Teza, după părerea noastră, contribuie, în măsura în care ne permit rigorile formale ale unei asemenea lucrări, la o suplinire parțială a acestui spațiu liber prin elaborarea unei lucrări teoretice privind dreptul fundamental la învățatură, așa cum aceasta este reglementată în instrumentele internaționale privind drepturile omului, în legislația actuală a Republicii Moldova și în dreptul comparat.

Descrierea situației în domeniul de cercetare și identificarea problemelor de cercetare.

În scopul aprecierii corecte a situației în domeniul dreptului fundamental la învățatură sunt evidențiate o serie de probleme, în special, legate de stabilirea conținutului dreptului fundamental la

învățătură, principiile aplicabile precum și particularitățile raporturilor juridice ce apar în realizarea dreptului fundamental la învățătură, aplicarea corectă de către magistrați a dispozițiilor legale în materie potrivit jurisprudenței Curții Europene a Drepturilor Omului, impun un studiu profund, ce ține de gradul de compatibilitate a prevederilor legale în materia dreptului fundamental la învățătură cu normele Constituției.

Analizând dreptul fundamental la învățătură în cercetările doctrinare au fost trecute în revistă opiniile anumitor autori constituționaliști expuse în diferite monografii, tratate, manuale din Republica Moldova. Printre aceștia se numără: Guceac I., Arseni A., Cârnaț T., Grecu R., Avornic Gh., Popa V. (*Republica Moldova*); Muraru I., Tănăsescu E.S., Dogaru I., Iancu Gh. (*România*); Новгородцев П. И., Сырых В.М., Слесарева Е. В. (*Federația Rusă*); Sudre F., Reid K. (*Franța*).

Interesul față de această temă s-a dovedit a fi unul deosebit în literatura de specialitate de peste hotare, ceea ce a contribuit esențial la ridicarea patrimoniului doctrinar în vederea cercetării dreptului fundamental la învățătură. Totuși, studierea acestor materiale a arătat că în dreptul constituțional au rămas neelucidate un șir de probleme ce vizează dreptul fundamental la învățătură prevăzut de art.35 din Constituția Republicii Moldova sau acestea au fost cercetate în așa mod, încât lasă loc de interpretări neunivoce, ceea ce ne-a direcționat spre o investigație de profunzime a tuturor aspectelor privind dreptul fundamental la învățătură.

Scopul și obiectivele lucrării. Scopul tezei constă în elaborarea unui studiu complex privind dreptul fundamental la învățătură, prin prisma conținutului și naturii juridice ce reies din obligațiile pozitive și negative ale statului în procesul realizării dreptului fundamental la învățătură. În acest context se vor evalua soluțiile generate în procesul garantării dreptului fundamental la învățătură atât în societatea națională cât și în dreptul comparat. Dreptul fundamental la învățătură ca un drept inalienabil al fiecărei persoane și ca element inerent al instituției drepturilor fundamentale ale omului în ansamblul său necesită garanții normative favorabile ce reies din obligațiile pozitive și negative ale statului.

În vederea atingerii scopului propus, inițiem următoarele obiective de cercetare pentru soluționarea problemei științifice: (a) cercetarea fenomenului recunoașterii dreptului fundamental la învățătură la nivel național, regional și internațional, sub aspect evolutiv; (b) studierea concepțiilor cu privire la natura juridică a dreptului fundamental la învățătură în raport cu alte drepturi; (c) determinarea conținutului multidimensional al dreptului fundamental la învățătură; (d) motivarea naturii sociale a dreptului fundamental la învățătură; (e) investigarea impactului dreptului fundamental la învățătură asupra altor drepturi; (f) identificarea raporturilor juridice de realizare a dreptului fundamental la învățătură; (g) investigarea cazurilor practice de aplicare a garanțiilor juridice speciale în scopul exercitării obligațiilor pozitive și negative ale statului; (h) formularea unor recomandări privind garantarea dreptului fundamental la învățătură.

Metodologia cercetării științifice. Urmărind atingerea scopului propus și realizarea obiectivelor trasate, în procesul elaborării prezentei teze de doctorat a fost selectat materialul legislativ, jurisprudențial și doctrinar atât din Republica Moldova, cât și din străinătate, folosind diverse metode consacrate cercetării științifice juridice.

Astfel, *metoda logică* a fost utilizată pe larg în vederea selectării materialului științific, sistematizării acestuia, definirii noțiunilor, precum și expunerii propriilor concluzii. Un rol aparte în lucrare a fost destinat *metodelor*: comparative (examinarea în aspect de drept comparat și compararea drepturilor și libertăților fundamentale conexe), sistemice și tehnice, ceea ce a permis stabilirea imperfecțiunilor existente în norma constituțională prevăzută de art.35 din Constituția Republicii Moldova și formularea recomandărilor, cu titlu de *lege ferenda*, destinate optimizării cadrului constituțional în materia cercetată. La stabilirea conținutului anumitor termeni a fost utilizată metoda lingvistică orientând atenția la etimologia cuvintelor. În scopul de a ne argumenta opiniile a fost folosită și metoda euristică. Nu a fost neglijat nici rolul ipotezei în cercetarea științifică, ceea ce a permis realizarea cercetării prin formularea întrebărilor și găsirea răspunsurilor.

Utilizând metodele evidențiate mai sus, a fost posibilă studierea și analiza întregului complex de probleme ce țin de reglementările internaționale și naționale actuale ale Republicii Moldova privind dreptul fundamental la învățatură.

Noutatea științifică și originalitatea rezultatelor obținute rezidă în faptul că, pornind de la necesitățile actuale de aplicare a legislației de către instituțiile de învățământ ale Republicii Moldova și de la abordările teoretice ale relațiilor de drept în domeniul învățământului, a fost realizată o cercetare multidimensională a dreptului fundamental la învățatură, etapizarea dreptului fundamental la învățatură, determinarea naturii juridice și a conținutului dreptului fundamental la învățatură cât și a modalităților de realizare a acestuia în Republica Moldova, ceea ce a permis obținerea unui șir de rezultate științifice noi.

Gradul de profunzime a tratărilor realizate conduce la elaborarea unor propuneri de perfecționare a legislației Republicii Moldova în scopul alinierii acesteia la standardele europene în domeniul drepturilor omului.

Prin urmare, originalitatea științifică a lucrării constă în combinarea elementului analitic și a celui comparativ, astfel încât se reușește o tratare multidimensională a dreptului fundamental la învățatură. Prezentarea diverselor teze, deseori contradictorii, precum generalizarea unor soluții din o masă de premise eterogene, demonstrează caracterul amplu și original al studiului efectuat.

O altă particularitate a investigațiilor constă în cercetarea logică a conținutului normativ al instrumentelor internaționale în domeniul drepturilor omului în raport cu specificul dreptului fundamental la învățatură prin prisma căutării unui echilibru funcțional între garantarea, realizarea și

exercitarea dreptului fundamental la învățătură, ceea ce permite dezvoltarea personalității umane, societății și a statului de drept.

Problema științifică importantă soluționată în domeniu constă în argumentarea științifică a dreptului fundamental la învățătură în vederea determinării conceptului de drept fundamental la învățătură, a naturii juridice și descrierii detaliate, în baza reglementărilor naționale și internaționale prin prisma garanțiilor juridice, fapt ce a condus la clarificarea pentru teoreticieni și practicieni a unor aspecte problematice în domeniu.

Semnificația teoretică a lucrării rezultă din studiul complex al eficacității garantării dreptului fundamental la învățătură într-un context de analiză comparată a dreptului și jurisprudenței Curții Europene a Drepturilor Omului în domeniu. În teză sunt relevate aspectele care au fost cercetate doar tangențial sau care au fost chiar neglijate în doctrină, ceea ce ne-a permis reliefarea tezelor, conceptelor ce reprezintă fundamentul definitoriu al studiului de drept constituțional al dreptului fundamental la învățătură. Demersul științific este important și prin stabilirea unui cadru analitic în vederea garantării dreptului fundamental la învățătură în strictă corespundere cu prevederile internaționale și cu cerințele ce derivă din jurisprudența CtEDO. Însemnătatea teoretică a studiului realizat se regăsește și în identificarea imperfecțiunilor de care suferă norma constituțională, prevăzută de art.35 din Constituția Republicii Moldova, precum și în oferirea soluțiilor pentru eliminarea acestora.

Valoarea aplicativă a lucrării este determinată de faptul că rezultatele cercetărilor sunt orientate spre optimizarea normelor juridice ce vizează dreptul fundamental la învățătură, precum și spre dezvoltarea întregului sistem de învățământ, inclusiv și a formelor de realizare a dreptului fundamental la învățătură. Propunerile și recomandările teoretico-practice, expuse în lucrare pot fi utilizate la elaborarea metodelor, recomandărilor metodico-didactice la predarea cursurilor speciale în instituțiile de învățământ superior la disciplina „Drept educațional”, precum și în cele care pregătesc funcționari publici în domeniul învățământului. Unele concluzii și recomandări formulate în lucrare pot fi implementate în activitatea practică a Ministerului Educației al Republicii Moldova. Propunerile de lege ferenda înaintate pot fi utile pentru dezvoltarea legislației educaționale naționale, în general, și a prevederilor ce determină realizarea dreptului fundamental la învățătură, în special.

Rezultatele științifice principale înaintate spre susținere: (1) noțiunea de „*drept fundamental la învățătură*” este una complexă, cu un conținut multidimensional ce caracterizează un drept natural, inerent ființei umane de a obține o educație accesibilă, echitabilă și calitativă în scopul dezvoltării intelectuale; (2) dreptul fundamental la învățătură este o caracteristică normativ-structurată a existenței și o formă de realizare a intereselor individului, care determină gradul de libertate individuală a omului, condiționată de particularitățile activității politice, socioeconomice și culturale a statului în procesul de educație, care dezvăluie caracterul relațiilor reciproce dintre individ, societate și

stat în acest domeniu; (3) dreptul fundamental la învățatură este recunoscut la nivel internațional, regional și național; (4) dreptul fundamental la învățatură reglementează relațiile sociale legate de toate formele de instruire și educație; (5) dreptul fundamental la învățatură reglementează și comportă un caracter programatic și special orientat, exprimat prin nevoia de perfecționare permanentă a legislației cu privire la educație și la activitatea statului vizând punerea în aplicare a dreptului examinat; (6) acest proces se desfășoară în baza activității comune a omului, statului și societății în persoana instituțiilor private și non-profitabile, ale căror interese au o singură orientare, completându-se reciproc; (7) garanțiile juridice realizării dreptului fundamental la învățatură, constituie un ansamblu de pârghii, ce se află la dispoziția statului și a fiecărei persoane, de a pretinde reciproc respectarea relațiilor sociale, care apar în procesul de realizare și exercitare a dreptului fundamental la învățatură, având prioritate față de cele materiale, din considerentul că acestea poartă un caracter concret, direct, real, efectiv, ce permit individului să beneficieze pe deplin și nestingherit de drepturile sale în a-și apăra interesele legitime, precum și exercitarea conștiințioasă a obligațiilor ce-i revin.

Implementarea rezultatelor științifice a fost realizată prin publicarea concluziilor teoretice și a recomandărilor practice în articole științifice apărute în reviste de specialitate și prin prezentarea acestora în cadrul conferințelor științifice de profil naționale și internaționale. La fel, acestea se implementează atât în procesul de instruire a studenților, masteranzilor din cadrul instituțiilor de învățământ superior, cât și la elaborarea tezelor de licență și de master, precum și în cadrul perfecționării profesionale continue.

Aprobarea rezultatelor științifice. Rezultatele și concluziile cuprinse în lucrare au fost expuse în cadrul a 11 publicații științifice, dintre care prezentări la conferințe, seminare științifice, mese rotunde inclusiv în cadrul conferințelor internaționale practico-științifice.

Publicații la tema tezei. Cercetările realizate de autor, unele concluzii și recomandări ale investigațiilor cu un volum total de circa 5,8 c. a. și-au găsit reflectare în 11 publicații științifice.

Volumul și structura tezei. Teza constă din: 182 pagini de text de bază; introducere; 3 capitole, concluzii generale și recomandări, bibliografie din 325 titluri; declarația privind asumarea răspunderii; CV-ul autorului.

Cuvinte-cheie: dreptul fundamental la învățatură, educație, sistem educațional, proces educațional, libertate educațională, instruire, sistem de învățământ, libertatea academică, obligații pozitive, obligații negative, integrare europeană.

CONȚINUTUL TEZEI

În **Introducere** se argumentează actualitatea și importanța temei investigate, se formulează scopul și obiectivele lucrării. Totodată, se determină noutatea științifică a rezultatelor obținute, precum și problema științifică soluționată. Deopotrivă, se distinge importanța teoretică și valoarea aplicativă a tezei de doctorat, fiind reflectată aprobarea rezultatelor și formulate tezele propuse spre susținere. Introducerea finalizează cu sumarul compartimentelor lucrării.

Capitolul 1 „Conotații teoretice și normative ale dreptului fundamental la învățătură”, divizat în trei compartimente, este dedicat analizei materialelor științifice publicate în țară și peste hotare, consacrate problemelor privind dreptul fundamental la învățătură. O atenție deosebită se acordă publicațiilor din ultimii ani, fiind scoase în evidență gradul de investigație și importanța științifică pe care o implică studiile în această materie. În urma cercetării materialelor științifice s-a putut constata problema științifică de importanță majoră, fiind formulate și direcțiile de soluționare a acesteia. Este de menționat că studiile existente în materie analizează, în cea mai mare parte, dreptul fundamental la învățătură din punctul de vedere al garanțiilor constituționale, în scopul explicării esenței acesteia, specificării modului de interpretare și aplicare concretă în realizare.

Analiza doctrinei autohtone în domeniul constituțional denotă că foarte puțini cercetători au investigat dreptul fundamental la învățătură din punct de vedere teoretic ca și concept separat în cadrul doctrinei constituționale.

Astfel, Ion Guceac în lucrarea sa „*Curs elementar de drept constituțional*” [12, p.113-114] susține că în Republica Moldova dreptul fundamental la învățătură este asigurat prin învățământul general obligatoriu, învățământul liceal și cel profesional, prin învățământul superior și prin alte forme de instruire și de perfecționare (cursuri postuniversitare; programe de specializare; și doctoratul), prin garanțiile materiale necesare desfășurării unui proces de învățământ eficient și modern (cadre didactice, blocuri, laboratoare, biblioteci și materiale didactice), stabilirea burselor și asigurarea cu cămin. Dreptul fundamental la învățătură este garantat prin caracterul deschis al sistemului de învățământ și îndeosebi prin asigurarea de șanse egale, care permit accesul la învățământul superior numai pe criteriul competenței profesionale a candidaților.

Autorii Teodor Cârnaț și Marina Cârnaț în monografia „*Protecția juridică a drepturilor omului*” [3, p.111] menționează că dreptul fundamental la învățătură este partea cea mai importantă, a educației fiecărui om, precum și calea principală de formare și perfecționare a forței de muncă. Școala, ca important factor de cultură și civilizație, este o prezență de incontestabilă utilitate și eficiență în cadrul structurilor sociale. Aceasta este locul unde se realizează dreptul fundamental la învățătură, ca drept fundamental al omului, strâns legat prin conținutul și consecințe atât cu drepturile social-economice (în special dreptul la muncă), cât și drepturile și libertățile social-politice.

În lucrarea „*Tratat Drept constituțional și instituții politice*” autorul Alexandru Arseni [1, p.40] încadrează dreptul fundamental la învățătură în categoria drepturilor social-economice și culturale, care au ca obiectiv exclusiv asigurarea dezvoltării materiale sau culturale a cetățenilor.

Analizând lucrările ce aparțin autorilor din Republica Moldova, putem afirma că subiectul „dreptul fundamental la învățătură” nu a fost cercetat pe deplin, făcându-se doar referiri legale ce tangențiază cu alte subiecte.

În literatura română de drept, autorii Ion Dogaru, Ioan Muraru, Elena Simina Tănăsescu, Gheorghe Iancu abordează subiectul doar în manualele de drept constituțional, acesta fiind studiat ca un segment al instituției drepturilor omului. Dâșii doar tangențial analizează unele prevederi raportate la dreptul fundamental la învățătură, fără referințe la aspecte teoretico-științifice ce vizează nemijlocit dreptul fundamental la învățătură.

Autorii manualului „*Drept constituțional și instituții politice. Curs universitar*” [15, p.172] Ioan Muraru, Elena Simina Tănăsescu exemplifică dreptul fundamental la învățătură ca un drept material, ceea ce implică din partea statului mai mult decât alte drepturi și libertăți, implică obligații și prestații materiale din partea statului. În afara obligațiilor ce rezultă din reglementările care stabilesc asigurarea dreptului fundamental la învățătură, în mod distinct se garantează gratuitatea învățământului de stat, în condițiile legii, precum și posibilitatea de a beneficia de burse sociale de studii, acordate copiilor și tinerilor care provin din familii defavorizate și celor instituționalizați. Anumite explicații se impun. Este, fără îndoială, că învățământul obligatoriu trebuie să fie gratuit și acesta, am spune, fără deosebire de realizarea sa în forme statale sau particulare.

Ion Dogaru, în lucrarea „*Drepturile omului și libertățile publice*” [11, p.205], abordează importanța pe care o are educația în același timp pentru individ, pentru familie și pentru societate, face ca dreptul fundamental la învățătură să fie unul extrem de complex. El implică în primul rând, libertatea opiniei și credințelor religioase, căci educația afectează în mod esențial aceste valori a căror apărare este o trăsătură esențială a statului democratic, ceea ce impune ca dreptul fundamental la învățătură să presupună libertatea persoanei de a-și alege școala. Educația începe însă foarte devreme; copiii nu au încă formată o opinie, ca să poată fi vorba ca ei să aleagă liber genul de educație pe care-l vor primi. De aceea familia intervine în alegerea școlii, părinții având, potrivit art. 35 alin. (6) din Constituția Republicii Moldova [5], dreptul de a asigura, potrivit propriilor convingeri, educația copiilor minori a căror răspundere le revine. Pe de altă parte, societatea și statul nu pot rămâne indiferente față de genul de educație pe care cetățenii îl primesc și nici față de lipsa unei educații minimale. De aceea statul impune învățământul obligatoriu și intervine pentru exercitarea controlului asupra învățământului exercitat în afara sectorului public.

Gheorghe Iancu, în monografia „*Drepturile, libertățile și îndatoririle fundamentale în România*”, [13, p.161] lansează un deziderat fundamental că învățământul poate fi de două feluri:

public și particular, ceea ce constituie o noutate a cadrului legislativ constituțional atât din România, cât și din Republica Moldova. Această noutate a fost formulată pentru prima dată în art. 13 pct. 14 din Pactul Internațional cu privire la Drepturile Economice, Politice și Sociale. Potrivit dispozițiilor naționale și internaționale, nu se poate aduce atingere indivizilor și persoanelor juridice de a înființa și a conduce instituții de învățământ, cu condiția respectării finalității educației, iar educația dată în cadrul lor să fie conformă cu normele minimale, pe care le poate prescrie statul.

În urma analizei doctrinei românești, constatăm că în lucrările existente în domeniul constituțional acest subiect este examinat foarte evaziv. În mare parte, accentul este pus pe abordarea prevederilor legale naționale și comunitare, autorii evitând să de-a definiția conceptului de drept fundamental la învățatură, să analizeze conținutul acestuia și să înainteze propuneri de realizare și exercitare a dreptului în cauză.

Dreptul fundamental la învățatură este examinat și de savanții ruși: Лукашова К., Нерсесянц В.С., Сырых В .М. și alții. Abordând acest subiect, dâșii consideră dreptul fundamental la învățatură drept un concept distinct și separat în cadrul instituției drepturilor fundamentale ale omului.

Efectuând o comparație cu cercetările analizate din România, în lucrările savanților ruși găsim o descriere mult mai complexă a dreptului fundamental la învățatură.

Aceste teze, concluzii, definiții, care se regăsesc în doctrine din alte state, sunt aplicabile în Republica Moldova proporțional condițiilor în care legislația din țara noastră corespunde prevederilor convențiilor internaționale, dar și celor mai bune practici actuale utilizate de către instituțiile de învățământ ale altor state.

Dreptul fundamental la învățatură este reglementat într-o multitudine de documente internaționale. Practic fiecare document ONU, dedicat drepturilor omului, conține norme ce se referă la dreptul fundamental la învățatură. Putem spune că dreptul fundamental la învățatură a devenit o normă obligatorie și convențională pentru dreptul internațional. Însă, datorită deosebirilor prezente în unele state în ce privește modul de abordare a drepturilor omului de prima și cea de-a doua generație, conținutul dreptului fundamental la învățatură uneori nu este reflectat pe deplin în acte internaționale universale. În linii generale, documentele internaționale determină garanțiile învățământului primar gratuit deplin, asigură apărarea împotriva discriminării, dar și stabilesc obligațiile statului la realizarea cerințelor corespunzătoare față de individ. Suntem de părere că dreptul fundamental la învățatură este reglementat mai detaliat de dreptul internațional decât de alte drepturi atât de prima, cât și de cea de-a doua generație.

Este de menționat că, datorită complexității dreptului fundamental la învățatură, nu există un document internațional care ar reglementa toate relațiile sociale legate de realizarea acestui drept. Din acest motiv, pentru defnirea conținutului dreptului analizat prin prisma dreptului internațional al drepturilor omului, este necesar a studia un număr mare de declarații și convenții. Mai mult decât atât,

o parte substanțială a atribuțiilor statului este stabilită de dreptul internațional și, din acest motiv, scopul studierii reglementării internaționale a dreptului fundamental la învățătură va fi căutarea a celor componente ale dreptului fundamental la învățătură care au devenit standarde internaționale și care sunt ocrotite de dreptul internațional al drepturilor omului.

Capitolul 2 „Abordări teoretice și practice privind dreptul fundamental la învățătură” conține o analiză detaliată a noțiunii dreptului fundamental la învățătură, conținutul, clasificarea dreptului fundamental la învățătură, principiile aplicabile precum și locul și rolul dreptului fundamental la învățătură în sistemul drepturilor fundamentale ale omului. Natura juridică a dreptului fundamental la învățătură este exemplificată prin noțiunile, trăsăturile sociale, economice, culturale ale dreptului fundamental la învățătură, precum și principiile aplicabile dreptului fundamental la învățătură. Dreptul fundamental la învățătură, prin conținutul său, se realizează în toate sferile vieții-politică, economică, socială, dar însuși procesul de dobândire a cunoștințelor face parte din sfera culturală și, prin urmare, dreptul fundamental la învățătură poate fi numit nucleul segmentului cultural al drepturilor omului. Dreptul fundamental la învățătură se află într-o strânsă interdependență cu demnitatea și libera dezvoltare a ființei umane, dreptul la identitate și libertatea conștiinței.

Prezentul capitol urmărește plasarea dreptului fundamental la învățătură în cadrul universului vast al drepturilor omului, identificând reperele care pot fi asociate acestui drept în raport de criteriile clasice folosite și recunoscute de doctrina juridică pentru clasificarea drepturilor omului. Astfel, scopul către care tindem prin acest demers este identificarea elementelor necesare pentru analiza naturii juridice a dreptului fundamental la învățătură, ce face obiectul studiului preconizat pentru Capitolul 2, ca rezultat al identificării trăsăturilor sale caracteristice.

În prima parte a capitolului este exemplificat locul educației în domeniul juridic al drepturilor omului, urmărind, pe de o parte, prezentarea evoluției istorice a conceptului de educație, învățare, instruire și juridicizarea acestuia, pentru ca ulterior să plaseze dreptul fundamental la învățătură pe harta drepturilor fundamentale. Dreptul fundamental la învățătură nu s-a bucurat de o atenție considerabilă la nivelul doctrinei și cercetării juridice, precum este cazul altor drepturi fundamentale, în special cele civile și politice. Pentru a putea face aprecieri corecte cu privire la natura juridică a dreptului fundamental la învățătură, este necesar, în prealabil să oferim o descriere a aspectelor conținute de dreptul fundamental la învățătură și o analiză detaliată a acestora. Desigur, un astfel de demers poate fi aparent intuitiv însă o analiză complexă a implicațiilor generate de dreptul fundamental la învățătură asupra celorlalte drepturi fundamentale de care nu poate fi disociat, precum și a interdependenței dintre drepturile fundamentale, ne relevă o natură distinctă și particulară conform căreia dreptul fundamental la învățătură este cel mai complex drept fundamental recunoscut.

Dreptul fundamental la învățătură nu poate fi caracterizat ca un drept secundar sau primar, – acesta este o parte integrantă a sistemului drepturilor omului. Este evident faptul că drepturile din „a

doua generație”, inclusiv dreptul fundamental la învățătură, ar trebui să fie parte integrantă a unui mecanism social în cadrul căruia ar promova stima de sine a titularilor acestor drepturi, dar, în același timp, ar consolida sentimentul acestora de solidaritate socială. Sarcina creării unui astfel de sistem de învățământ, care își propune dezvoltarea unei personalități integre, conștientă de bazele morale și juridice a relațiilor în societate și dispuși să le urmeze, nu este doar o sarcină a statului, dar și a societății în general. În acest caz, interesele omului, societății și statului coincid - competitivitatea unei țări depinde de eficiența sistemului de învățământ, care, la rândul său, este condiționată de starea economică a statului. Fără un sistem de învățământ bazat pe principiile libertății, egalității accesului la învățământ, participării statului și egalității în educație, este imposibilă dezvoltarea științei, tehnologiei, metodelor și mijloacelor de producție.

Principiile dreptului fundamental la învățătură au evoluat de-a lungul istoriei gândirii umane și nu au fost inițial reglementate la nivel normativ. În opinia noastră, principiile dreptului fundamental la învățătură ar trebui să reflecte maximal atât libertatea individului, dreptul acestuia de a solicita de la stat crearea condițiilor necesare pentru realizarea acestei libertăți, precum și necesitățile acestuia – adică obținerea unei educații de calitate pentru o viață decentă.

Principiile dreptului fundamental la învățătură reprezintă ideile de bază care definesc conținutul dreptului fundamental la învățătură și reflectă necesitățile, drepturile și obligațiile omului, societății și statului în domeniul educației, principii care au evoluat treptat și care stau și în prezent la baza reglementării raporturilor educaționale: (1) libertatea educației, (2) accesul egal la educație, (3) participarea statului în domeniul educației și (4) egalitatea în educație. Principiile reprezintă un singur sistem, se completează reciproc, nu sunt subordonate unul celuilalt. Principiile în cauză caracterizează aspectele cele mai relevante ale dreptului fundamental la învățătură, evidențiază dispozițiile de bază care sunt esențiale pentru realizarea acestuia.

Ceea ce ține de calitate, adaptabilitate, continuitate, consecvență statul este obligat să se concentreze asupra acestor principii în procesul de reglementare și în monitorizarea activităților educative, dar rolul principal în implementarea acestora le revine instituțiilor de învățământ și angajaților acestora. Aceste principii completează principiile dreptului fundamental la învățătură și contribuie la eficiența sistemului de învățământ atât din punctul de vedere al intereselor individului, cât și din punctul de vedere al statului, economiei naționale și al relațiilor internaționale.

Cu toate acestea, în contextul globalizării, realizarea dreptului fundamental la învățătură este un instrument important al comunicării interstatale, comunicării interculturale și interetnice. Interacțiunea culturilor, schimbul de idei, informații etc. este o condiție necesară pentru dezvoltarea normală a lumii moderne, iar această condiție nu poate fi realizată fără crearea sistemelor educaționale eficiente în fiecare stat în parte.

Un alt obiectiv al cercetării îl constituie analiza modului în care se conciliază dreptul fundamental la învățatură cu demnitatea și libera dezvoltare a ființei umane cu dreptul la identitate și libertatea conștiinței, înțelegând prin aceasta determinarea prerogativelor aflate la discreția statului atunci când obiectivele sale intră în conflict cu statutul special, pe care îl au persoanele aflate într-o poziție de minoritate lingvistică, etnică sau religioasă. În acest sens, normele care impun limba de desfășurare a procesului educativ în sistemul public capătă o atenție sporită. În ceea ce privește dreptul fundamental la învățatură și libertatea confesională, cercetarea urmărește analiza efectelor ce decurg atât din dreptul pozitiv, cât și, în special, din jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului, foarte vastă în contextul în care dreptul fundamental la învățatură sub protecția Convenției Europene a Drepturilor Omului pune accent pe respectarea libertății titularilor dreptului în alegerea modului în care procesul educațional respectă opțiunile confesionale și filosofice ale acestora.

Beneficierea de dreptul fundamental la învățatură constituie o premisă pentru exercitarea celorlalte drepturi ale omului. Prin aceasta înțelegem că niciun drept recunoscut unui individ care nu se bucură de apanajul educației nu poate fi în mod propriu realizat, adus la îndeplinire în lipsa unui grad minim de cunoștințe dobândite prin accesul la o formă elementară de instruire, putând chiar afirma că însăși conștientizarea existenței acestor alte drepturi nu poate să existe la un individ privat de dreptul fundamental la învățatură, cu atât mai puțin modalitățile de a-și proteja aceste drepturi. Dreptul fundamental la învățatură, prin indivizibilitatea sa, este considerat a fi un instrument pentru toate drepturile omului.

Dreptul fundamental la învățatură este văzut ca un veritabil drept de emancipare, de dezvoltare („*empowerment right*”), aspect scos în evidență de către principalul instrument de interpretare a art.13 al Pactului internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale, care consideră că dreptul fundamental la învățatură este principalul vehicul prin care adulți și copii marginalizați economic și social se pot ridica din sărăcie și pot obține mijloacele de a participa deplin în viața comunității din care fac parte.

În ceea ce privește dreptul fundamental la învățatură, acesta are rolul de a-i conferi individului control asupra cursului propriei vieți, precum și posibilitatea de a participa activ în viața politică, economică, socială și culturală a societății, oferindu-i mijloacele pentru exercitarea și apărarea celorlalte drepturi.

Capitolul 3 „Realizarea dreptului fundamental la învățatură în contextul integrării Republicii Moldova în Uniunea Europeană”. Raporturile juridice apărute din realizarea dreptului la fundamental la învățatură au particularitățile lor. Anume activitatea de prestare a serviciilor educaționale formează drepturile și obligațiile juridice ale subiecților raporturilor juridice educative și conținutul acestora. De aceea în obținerea cunoștințelor sunt interesate nu numai părțile implicate nemijlocit în raporturile juridice educative, dar și alți subiecți, de exemplu, părinții. Prin urmare, baza

normativă a apariției unor astfel de raporturi juridice o constituie nu doar dreptul constituțional, dar și reglementările juridice care constituie conținutul acestuia. Deci, subiecții raporturilor juridice ce decurg din dreptul fundamental la învățatură participă la acest raport nu doar în mod nemijlocit, dar și mijlocit. Acestea au interes comun în realizarea dreptului fundamental la învățatură, fapt ce duce la stabilirea raporturilor reciproce în mod conștient de către părți.

Raportul juridic ce derivă din realizarea dreptului fundamental la învățatură se bazează pe principiul egalității participanților la procesul educațional, autonomiei voinței, intereselor legitime ale părinților, tutorilor, statului și independenței patrimoniale a subiecților care prestează servicii educaționale. În această ordine de idei, raportul juridic în cauză exprimă natura umanistă a dreptului fundamental la învățatură nematerial. Din acest motiv, raportul juridic ce survine din realizarea dreptului fundamental la învățatură exprimă necesitatea respectării drepturilor și libertăților principale, valorilor comune ale omenirii și unității spațiului general al culturii și învățământului.

În acest context ținem să subliniem că problemele apărute în cursul realizării dreptului fundamental la învățatură pot fi înlăturate în baza normelor de drept din diferite ramuri, dar, de regulă, în limitele formelor de procedură civilă. De exemplu, raporturile educaționale includ în structura lor aspecte ce se referă la încadrarea în câmpul muncii, administrare. Toate acestea sunt parte integrantă a raporturilor independente, formând obiectul influenței unei ramuri concrete a dreptului. Asemenea lacune ale reglementării juridice solicită a fi conștientizate în mod profund pentru a forma o ramură independentă a dreptului educațional. Un exemplu elocvent în susținerea tezei de mai sus o constituie practica juridică. Într-un șir de cazuri, legiuitorul și subiectul ce implementează dreptul în practică consideră raportul apărut din realizarea dreptului fundamental la învățatură drept unul fiscal, financiar sau administrativ. Această particularitate accentuează procesul de identificare a fenomenului în cauză și face dificilă sistematizarea normelor de drept ce reglementează raporturile de învățământ.

Prin urmare, obiectul unui asemenea raport juridic conține diferite feluri de bunuri. Acestea stimulează procesele de sens diferit de materializare a unor genuri de raporturi juridice în limitele raporturilor juridice apărute din realizarea dreptului fundamental la învățatură. În aceste raporturi nivelul interacțiunii se poate modifica radical. Această particularitate se manifestă în trecerea drepturilor și obligațiilor de la unii subiecți de drept la alții. Asemenea modificări, în ultimă instanță, duc la schimbarea situației de drept a participanților la procesul de învățare. Dinamica statutului unor subiecți ai raporturilor juridice, ce apar din realizarea dreptului fundamental la învățatură creează condițiile necesare pentru schimbări analogice ale obiectului raporturilor de drept. De exemplu, procesul de licențiere a unei instituții de învățământ și acordarea de către aceasta a serviciilor educaționale determină posibilitatea de realizare a educației în limitele exercitării dreptului fundamental la învățatură.

Libertatea părinților sau a tutorilor legali ai copiilor de a alege pentru aceștia o educație conformă cu propriile convingeri, precum și de a alege alte instituții de învățământ decât cele de stat, este recunoscută. În această privință, suntem în prezența unei obligații negative a statului, care trebuie să respecte aceste libertăți. Mai mult, libertatea instruirii semnifică nu doar libertatea destinatarilor educației, ci și o libertate a furnizorilor serviciilor educaționale. Ne referim aici, pe de o parte, la dreptul recunoscut oricărei persoane de a înființa instituții de învățământ, altele decât cele de stat, respectând anumite standarde care vizează aspectul calitativ al educației, iar, pe de altă parte, libertatea academică (*lato sensu*) a profesorilor și a instituțiilor de învățământ, în mod special cele din categoria învățământului superior. Desigur, aceste principii dezvoltate în materia dreptului fundamental la învățatură trebuie văzute în contextul mai larg al principiului pluralismului specific oricărei societăți democratice, iar domeniul învățământului nu trebuie să constituie o excepție de la aplicarea acestuia.

În doctrina drepturilor omului au fost identificate trei niveluri de obligații pentru state: să respecte („to respect”), să protejeze („to protect”) și să realizeze („to fulfil”). În ceea ce privește dreptul fundamental la învățatură, acesta implică obligații ale statului pe toate cele trei niveluri. Obligația de a respecta este specifică libertății educaționale, în virtutea căreia statul trebuie să se abțină de la a interveni în exercitarea liberă a dreptului de a alege o educație conformă propriilor convingeri filosofice ori religioase ale individului, spre exemplu. Obligația de a proteja este cel mai des întâlnită atunci când, la nivelul relațiilor orizontale dintre persoane, este periclitată egalitatea sau o anumită persoană este supusă discriminării în ceea ce privește accesul său la instruire. În aceste situații este necesară și obligatorie intervenția statului, care trebuie să protejeze dreptul individual, acționând pentru înlăturarea obstacolelor apărute în calea exercitării dreptului fundamental la învățatură, chiar dacă nu statul este responsabil direct de aceste obstacole. În cazul obligației de a realiza dreptul fundamental la învățatură, sau mai concret de a face posibilă realizarea acestuia, statului îi revin o serie de obligații pozitive, măsuri ce trebuie luate în scopul de a face educația disponibilă și accesibilă pentru toți. Aceste măsuri nu se limitează la crearea unui cadru normativ, ci privesc acțiuni guvernamentale prin care se creează și dezvoltă sistemul public de învățământ, cu scopul de a atinge rezultatul constând în posibilitatea fiecărei persoane de a primi o educație la standardele cunoscute deja și impuse atât la nivel internațional, cât și prin Constituție. În acest sens, măsuri politice, economice și suport financiar sunt necesare pentru realizarea dreptului fundamental la învățatură.

În ceea ce privește latura liberală a dreptului fundamental la învățatură, reprezentată de libertatea recunoscută părinților în alegerea tipului de educație și modalităților de oferire a acesteia pentru proprii copii, legislația națională diferă de la stat la stat. În acest sens, un curent social recent este reprezentat de dezvoltarea instruirii la domiciliu, a cărei recunoaștere variază de la interdicție

totală în unele state, până la o permisivitate cu foarte puține limite impuse de alte state. Pe de altă parte, am văzut deja că dreptul fundamental la învățatură are și o puternică latură socială. În primul rând, dreptul oricărei persoane la instruire primară gratuită și obligatorie impune statelor o obligație esențial pozitivă: crearea unui sistem național de învățământ. Acest sistem trebuie să cuprindă instituții publice organizate și finanțate de către stat, fie la nivel centralizat, fie prin intermediul autorităților administrației locale. Desigur, sistemul național de învățământ poate cuprinde și instituții private care, odată create, trebuie să respecte aceleași standarde precum cele înființate la inițiativa statului, însă o serie de obligații implicite ale recunoașterii dreptului fundamental la învățatură sunt direct opozabile statului, toate subsumate principiului accesibilității, la toate formele de învățământ, fără discriminare.

Legătura dreptului fundamental la învățatură cu drepturile economice a fost identificată prin prisma rolului educației de promotor al mobilității sociale și de factor al integrării individului în economia modernă. Într-un studiu prezentat în cadrul Comitetului ONU privind Drepturile Economice, Sociale și Culturale, Gomez del Prado demonstra această conexiune între instruire și economie prin faptul că, pe de o parte, fără finanțare publică adecvată dreptul fundamental la învățatură nu poate fi garantat, precum și prin ideea că investițiile în învățământ contribuie la creșterea economică. Latura socială a dreptului fundamental la învățatură este conferită de rolul pe care educația îl are în a permite individului să participe în mod efectiv la societatea liberă, ajutându-l să dobândească abilitățile și cunoștințele necesare implicării sociale. În ceea ce privește latura culturală a dreptului fundamental la învățatură, aceasta este identificată prin prisma indispensabilității instruirii pentru supraviețuirea și dezvoltarea identității culturale, în mod special în cazul minorităților etnice, religioase și culturale ori grupurilor indigene. Desigur, dreptul individual de a participa la viața culturală, de a beneficia de progresul științific și de aplicațiile sale, precum și libertatea cercetării științifice și a activităților creatoare sunt înscrise într-o normă distinctă, anume articolul 15 al Pactului internațional privind Drepturile Economice, Sociale și Culturale [25], însă conexiunea acestor drepturi fundamentale cu dreptul fundamental la învățatură este mult mai strânsă decât în cazul altor drepturi, aspect evidențiat și prin faptul că dezvoltarea teoretică a dreptului fundamental la învățatură a ajuns să cuprindă sub cupola sa libertatea academică, văzută ca o noțiune de largă accepțiune, ce încorporează inclusiv libertatea cercetării științifice.

Datorită contextului istoric și evoluției normative a dreptului fundamental la învățatură, în mod frecvent s-a pus accentul pe studiul și analiza acestui drept din perspectiva sa socială, în detrimentul celei liberale. Această abordare poate avea un impact negativ asupra recunoașterii depline a libertății instruirii, cu toate implicațiile sale. O dovadă în acest sens este chiar actuala normă constituțională din art. 35 al Constituției Republicii Moldova [5] care, așa cum am văzut, evită să facă o referire directă la principiul libertății învățământului în toate constituțiile anterioare. Sesizată de doctrină, această

tendință este pusă pe seama modului de reglementare în cadrul instrumentelor dreptului internațional de garantare a dreptului fundamental la învățatură, mai exact pe aparenta contradicție între principiul obligativității învățământului primar și ideea de libertate de opțiune. Astfel, folosindu-se de obiectivul eliminării analfabetismului prin impunerea obligativității menționate, statele au restrâns până la negare posibilitatea părinților de a opta pentru o altfel de educație decât cea furnizată în școlile publice, prin stabilirea unor standarde care nu vizează doar calitatea, ci impun în amănunt conținutul programei școlare, astfel încât părinții au de ales între școli care predau același lucru. Astfel, libertatea instruirii este afectată în însăși substanța sa.

Caracterul multidimensional al dreptului fundamental la învățatură a fost recunoscut în mod formal inclusiv printr-un instrument de interpretare a Pactului Internațional cu privire la Drepturile Economice, Sociale și Culturale [25]. Dreptul fundamental la învățatură a fost diferit clasificat ca un drept economic, un drept social și un drept cultural. Acesta face parte din toate categoriile enumerate. Este, de asemenea, în multe feluri, un drept civil și un drept politic, deoarece este esențial pentru realizarea deplină și efectivă a acestor drepturi. Astfel, prin dreptul fundamental la învățatură se exprimă indivizibilitatea și interdependența tuturor drepturilor omului.

Revăzând evoluția la nivel internațional a dreptului fundamental la învățatură, putem afirma, fără rezervă, că încadrarea acestuia, exclusiv într-o categorie a drepturilor omului, nu poate fi admisă. Datorită specificității acestui drept complex, precum și evoluției istorice pe cel puțin două direcții distincte, care au fost împreună integrate în cadrul normativ modern al dreptului internațional odată cu adoptarea Declarației Universale a Drepturilor Omului [10] și a Pactului Internațional privind Drepturile Economice, Sociale și Culturale [25], ar fi o eroare accentuarea uneia dintre laturile acestui drept în detrimentul alteia, așa cum este considerată o eroare folosirea unei generații de drepturi ale omului împotriva alteia. Analiza dreptului fundamental la învățatură trebuie să țină seama de toate aspectele sale, de interferențele cu celelalte drepturi fundamentale, deoarece scopul principal al recunoașterii drepturilor omului este protecția individuală, în virtutea tuturor drepturilor recunoscute și garantate, indiferent de izvorul acestora.

CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI

Rezultatele studiului complex asupra doctrinei, legislației naționale, internaționale a jurisprudenței Curții Europene a Drepturilor Omului, dar și a dreptului comparat privind dreptul fundamental la învățatură ne permit următoarele concluzii generale și recomandări specifice:

1. Conform Convenției Europene pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale [7], optăm pentru folosirea sintagmei terminologice „*drept la educație*” în detrimentul celei folosite de norma constituțională, art. 35 din Constituția Republicii Moldova – „*drept la învățatură*”.

a) În acest context adoptarea termenului „*educație*” nu s-a făcut decât foarte recent, după ratificarea de către Republica Moldova a Convenției Europene a Drepturilor Omului împreună cu Primul Protocol adițional, care conferă în art. 2 garantarea acestui drept [16, p.69-74].

b) Astfel, varianta oficială în limba engleză a CEDO folosește sintagma „*right to education*”, în timp ce varianta în limba franceză, care a constituit sursa traducerii în limba română, folosește sintagma „*droit à l'instruction*”. În ceea ce privește însă sistemul ONU, traducerile oficiale în limba română atât a Declarației Universale a Drepturilor Omului, cât și a Pactului Internațional cu privire la Drepturile Economice, Sociale și Culturale folosesc sintagma „*drept la educație*” [22, p.260-264].

c) Legea-cadru pentru sistemul național de învățământ, adoptată în anul 1995, folosește termenul „*învățământ*”, într-o perioadă în care Constituția Republicii Moldova recunoștea încă din anul 1994 un „*drept la învățatură*”, iar Convenția Europeană pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale, în vigoare și pentru Republica Moldova începând cu 12 septembrie 1997, face referire la un „*drept la instruire*”. Observăm inconsecvența legiuitorului din Republica Moldova, care, odată cu adoptarea Codului educației prin legea nr. 152 din 17 iulie 2014 [4], intrat în vigoare la data de 23 noiembrie 2014, consfințește o evoluție pe care o considerăm adecvată pentru o terminologie modernă [24, p.316-322].

2. Dreptul fundamental la învățatură prin conținutul său nu are în vedere doar procesul de instruire, formare și perfecționare, desfășurat în forme instituționalizate, ci reprezintă un drept fundamental inerent oricărei ființe umane, care trebuie recunoscut și garantat de stat a priori, de la nașterea persoanei până la dispariția sa prin deces, chiar și în afara cadrului instituțiilor abilitate să exercite activități în domeniul învățământului [20, p.77-81].

a) În acest sens, chiar educația oferită de părinți copiilor lor în cadrul familiei se circumscrie dreptului acestora de a primi educație, ca formă primară de transmitere a aptitudinilor, obiceiurilor, bagajului informațional și cultural de la o generație la alta [18, p.145-149].

b) În lipsa unei norme generale care să recunoască dreptul la educație, există riscul ca statul să poată nesocoti dreptul persoanelor la educație în afara cadrului instituționalizat.

c) Dreptul comparat și dreptul internațional al drepturilor omului ne oferă modele de urmat în acest sens: Constituția Belgiei în art. 24 § 3 consfințește că „*Orice persoană are dreptul la educație, cu respectarea drepturilor și a libertăților fundamentale*; Constituția Portugaliei în art. 73, alin. 1 prevede că „*Toate persoanele trebuie să aibă dreptul la educație și la cultură*” [17, p.256-267]. Convenția Europeană pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale (art. 2 din Primul Protocol adițional la Convenție) precizează că „*Nimănui nu i se poate refuza dreptul la instruire. [...]*” iar Carta Drepturilor Fundamentale a Uniunii Europene [2] în art. 14 stabilește că „*Orice persoană are dreptul la educație, precum și la accesul la formare profesională și formare continuă*” [21, p.211-215].

3. Articolul 35 din Constituția Republicii Moldova nu prevede o dispoziție expresă care să garanteze libertatea învățământului.

a) Libertatea învățământului permite posibilitatea desfășurării învățământului nu numai în unități de stat, ci și în cadrul unor instituții particulare ori confesionale, însă o dispoziție generală privind libertatea învățământului nu a fost introdusă [19, p.288-291].

b) Alin. (8) al art. 35 din Constituția Republicii Moldova din 1994 menționează că „*Statul asigură, în condițiile legii libertatea învățământului religios. Învățământul de stat este laic.*”

c) Analizând întregul conținut al art. 35 al Constituției Republicii Moldova, se poate conchide că filosofia socialistă asupra educației este cea care încă influențează substanțial reglementarea acestui domeniu în legislația Republicii Moldova. Desigur, concepția socialistă este prezentă și în cadrul reglementărilor internaționale, însă acestea realizează o armonie mult mai mare între filosofia liberală și filosofia socialistă asupra educației.

4. Educația este un proces complex, care presupune atât acțiunea mediului privat, din care fac parte, în principal, părinții și familia titularului dreptului la educație, cât și acțiunea sistemului public.

a) Constituția Republicii Moldova, ca lege fundamentală, trebuie să prevadă și o serie de garanții ale realizării dreptului ce reprezintă totodată obligații ale statului, în calitate de debitor în cadrul acestui raport juridic, acesta fiind și principalul furnizor de servicii educaționale [24, p.316-322].

b) Tratatul internațional în materia drepturilor omului care afirmă dreptul fundamental la învățatură prevăd în sarcina statelor obligații concrete, constând în construcția unui sistem public de învățământ care să respecte o serie de cerințe, ce vor fi dublate constituțional atât prin această normă, cât și prin cele subsecvente [21, p.211-215].

c) Sistemul public de învățământ, reprezentând structura instituțională prin care se realizează dreptul fundamental la învățatură, poate fi format nu doar din unități de stat, dar și din unități particulare. De altfel, dreptul de a înființa instituții, particulare de învățământ, precum și acela de a opta pentru educarea în astfel de instituții este recunoscut prin mai multe norme internaționale: Pactul

internațional cu privire la drepturile economice, sociale și politice din 16.12.1966, - art. 13 [25]; Carta Drepturilor Fundamentale a Uniunii Europene, - art. 14 alin. (3) [2]; Convenția ONU privind Drepturile Copilului, - art. 29 [6].

5. Alin. (4) al art. 35 din Constituția Republicii Moldova, care prevede că „Învățământul de stat este gratuit [...]”, contrazice într-o oarecare măsură realitatea, având în vedere că, în prezent, există forme de învățământ în unitățile de stat cu taxă, în mod special în cadrul învățământului superior.

a) alin. (1) coroborat cu alin.(4) al art. 35 din Constituția Republicii Moldova prevede obligația statului de a garanta posibilitatea oricărei persoane la învățământul general obligatoriu în mod gratuit. Prin urmare, textul constituțional trebuie să prevadă clar acest drept, fără a se extinde în mod forțat și nejustificat la gratuitatea întregului învățământ de stat.

b) În același timp, statul trebuie să asigure în unitățile de stat un număr rezonabil de locuri gratuite pentru studiile medii și superioare, accesibilitatea la aceste locuri trebuind să se facă exclusiv pe criterii de merit și performanțe ale candidaților [17, p.256-267].

c) Mai mult ca atât, acordarea de sprijin persoanelor defavorizate din punct de vedere social și economic sub forma burselor sociale de studii urmărește un scop precis, neprevăzut în actuala reglementare constituțională, și anume: asigurarea egalității de șanse, principiu fundamental în cadrul democrației liberale [17, p.256-267].

6. Conținutul art. 35 al Constituției Republicii Moldova prevede autonomia universitară în alin. (6), iar libertatea academică nu este în prezent proclamată la nivel constituțional.

a) Există mai mult o preocupare și interes la nivelul doctrinei internaționale în domeniul drepturilor omului pentru susținerea teoriei conform căreia libertatea academică trebuie să fie considerată un drept fundamental [23, p.287-291].

b) Există instrumente internaționale ale dreptului internațional care proclamă libertatea academică, aceasta în sensul său larg cuprinzând atât activitatea de predare, cât și pe cea de cercetare. Comitetul ONU pentru Drepturile Economice, Sociale și Culturale a subliniat în Comentariul General nr. 13 privind punerea în aplicare a Pactului Internațional cu privire la Drepturile Economice, Sociale și Culturale că „*Membrii comunității academice, în mod individual sau colectiv, sunt liberi să urmărească, să dezvolte și să transmită cunoștințe și idei prin cercetare, predare, studiu, discuții, documentare, producție, creație sau scris*” [21, p.211-215].

c) În același sens, Carta Drepturilor Fundamentale a Uniunii Europene în art. 13 stabilește: „*Artele și cercetarea științifică sunt libere. Libertatea universitară este respectată*” [2], fără a constitui un izvor de drept internațional obligatoriu, o serie de Declarații în materia principiilor aplicabile învățământului superior conțin dispoziții exprese care îndeamnă la afirmarea fără rezerve a libertății academice și a autonomiei universitare la rangul de principii universale de drepturi

fundamentale: Declarația privind Drepturile și Obligațiile Inerente Libertății Academice (Siena, 1982), [9] Declarația de la Lima privind Libertatea Academică și Autonomia Instituțiilor de Învățământ Superior (1988) [8]; Magna Carta a Universităților Europene (Bologna, 1988) [14].

În baza cercetării realizate, luând în considerare rezultatele cercetării relevate în cuprinsul lucrării privind dreptul fundamental la învățatură cât și a tendințelor generalizate a jurisprudenței Curții Europene a Drepturilor Omului și a dreptului comparat, considerăm utile următoarele recomandări de modificare și completare a legislației.

a) Modificarea titlului art. 35 al Constituției Republicii Moldova din „dreptul la învățatură” în *„dreptul la educație”*. Izvoarele juridice internaționale exemplifică termenul *„educație”* datorită sensului vădit extins pe care îl are comparativ cu termenii *„învățatură”* sau *„instruire”*.

b) Propunem introducerea unei norme generale de garanție a dreptului la educație *„Statul recunoaște și garantează oricărei persoane dreptul la educație.”*

c) Introducerea principiului libertății educației reprezintă o necesitate a statului de drept democratic Republica Moldova prin completarea art. 35 al Constituției Republicii Moldova cu un nou alineat (1)¹ cu următorul conținut: *„libertatea educației este garantată în măsura în care exercițiul acestui drept nu aduce atingere ordinii publice sau bunelor moravuri.”*

d) Prin sistemul public de învățământ statul își asumă în mod expres rolul de a asigura dreptul la educație. De lege ferenda, propunem completarea art. 35 alin. (1) al Constituției Republicii Moldova cu următorul conținut: *„Dreptul la educație este asigurat de stat prin învățământul public, care se poate desfășura în unități de stat sau particulare. Acesta cuprinde învățământul general obligatoriu, învățământul liceal și cel profesional, învățământul superior, precum și alte forme de instruire și perfecționare.”*

e) Considerăm necesară reformularea și restructurarea alin. (4) al art. 35 al Constituției Republicii Moldova: *„Statul asigură dreptul oricărei persoane de a urma gratuit învățământul general obligatoriu în unități de stat. În celelalte etape ale învățământului în unitățile de stat se asigură un număr rezonabil de locuri gratuite, accesibile pe bază de merit și performanțe. Statul garantează egalitatea de șanse copiilor și tinerilor proveniți din familii defavorizate și celor instituționalizați în mod special prin acordarea de burse sociale de studii.”*

f) Propunem modificarea alin. (6) al art. 35 al Constituției Republicii Moldova cu următorul conținut: *„Libertatea academică și autonomia universitară sunt garantate.”*

Inițiativele de modificare și recomandările de lege ferenda privind art. 35 al Constituției Republicii Moldova au drept scop dezvoltarea contemporană a dreptului la educație la nivel internațional precum și de studiul comparativ al garantării la nivel național. În scopul conturării conținutului dreptului la educație care este un drept individual și de care depinde atât libera

dezvoltare a personalității individuale a fiecăruia, cât și avansarea societății în ansamblu ce permit conturarea statului de drept democratic.

Problema științifică importantă soluționată în domeniu constă în fundamentarea științifică a dreptului fundamental la învățatură în vederea determinării conceptului de drept fundamental la învățatură, a naturii juridice și descrierii detaliate, în baza reglementărilor naționale și internaționale prin prisma garanțiilor juridice, fapt ce a condus la clarificarea pentru teoreticieni și practicieni a unor aspecte problematice în domeniu.

Avantajele și valoarea elaborărilor propuse constau în tratarea multidimensională a reglementărilor ce țin de dreptul fundamental la învățatură, într-un context de analiză comparată a sistemului de drept național și a jurisprudenței Curții Europene a Drepturilor Omului. Se realizează sistematizarea și dezbateră doctrinarilor în domeniu cu reflectarea acestora în tendințele de evoluție a sistemului internațional de eficacitate; generalizarea unor elemente internaționale prin formularea unor principii specifice dreptului fundamental la învățatură.

Impactul cercetării asupra dezvoltării științei dreptului se manifestă prin elucidarea pentru prima dată în doctrina autohtonă a conținutului și naturii juridice a dreptului fundamental la învățatură, cu generarea unor soluții comprehensive pentru valorificarea acestuia în sistemul național de drepturi și libertăți fundamentale, inclusiv prin rezultatele științifice și propunerile de *lege ferenda*. Lucrarea oferă doctrinei moldovene oportunități de dezvoltare a sistemului de învățământ și garantării dreptului fundamental la educație, a cărui realizare constituie o necesitate pentru exercitarea tuturor drepturilor și libertăților persoanei, integrând plenar Republica Moldova în comunitatea internațională și europeană.

BIBLIOGRAFIE:

1. Arseni A. Tratat Drept constituțional și instituții politice. Vol. II, Chișinău: CEP USM, 2009. 460 p.
2. Carta Drepturilor Fundamentale a Uniunii Europene, site: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=celex:12016P/TXT>, accesat la data 06.02.2017.
3. Cârnaț T., Cârnaț M. Protecția Juridică a drepturilor omului, Chișinău: Reclama, 2016. 382 p.
4. Codul educației al Republicii Moldova nr. 152 din 17 iulie 2014. În: Monitorul Oficial nr.319-324/634 din 24.10.2014
5. Constituția Republicii Moldova, adoptată la data de 29 iulie 1994. Republicat: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.78/140 din 29.03.2016
6. Convenția ONU cu privire la Drepturile Copilului adoptată de Adunarea Generală a Organizației Națiunilor Unite la 20 noiembrie 1989. În vigoare pentru Republica Moldova din data de 25 februarie 1993, publicată în Tratatate internaționale, 1998, volumul 1, p.51, site: https://www.unicef.org/moldova/CRC_RO.pdf, accesat la data de 06.02.2017.
7. Convenția pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale (1950), încheiată la Roma la data de 04 noiembrie 1950, în vigoare din data de 03 septembrie 1953, ratificată de Republica Moldova prin Hotărârea Parlamentului RM nr.1298-XIII din 24.07.1997, publicată în Tratatate internaționale, vol. I, 1998.
8. Declarația de la Lima privind Libertatea Academică și Autonomia Instituțiilor de Învățământ Superior, adoptată cu ocazia celei de-a 68-a Adunări Generale a Organizației Internaționale World University Service, întrunită la Lima între 6 și 10 septembrie 1988, anul celei de-a patruzecia aniversări a Declarației Universale a Drepturilor Omului.
9. Declarația privind Drepturile și Obligațiile Inerente Libertății Academice adoptată de Conferința Asociației Internaționale a Profesorilor și Lectorilor Universitari, adoptată la Siena la data de 21 mai 1982.
10. Declarația Universală a Drepturilor Omului din data de 10 decembrie 1948, adoptată și proclamată prin rezoluția nr. 217A (III) a Adunării Generale a ONU din 10 decembrie 1948. Republica Moldova a aderat prin Hotărârea Parlamentului RM nr.217-XII din 28 iulie 1990, publicată în ediția oficială, Tratatate internaționale din 1998, volumul 1, p.11-18. Site: <http://legislatie.resurse-pentru-democratie.org/legea/declaratia-universala-a-drepturilor-omului.php>, accesat la data de 06.02.2017.
11. Dogaru I. Drepturile omului și libertățile publice, Chișinău: Zamolxe, 1998. 230 p.
12. Guceac I. Curs elementar de drept constituțional. Vol. II, Chișinău, 2004. 496 p.
13. Iancu Gh. Drepturile, libertățile și îndatoririle fundamentale în România, București: C.H. Beck, 2003. 390 p.
14. Magna Charta Universitatum, Bologna, 1988, adoptată cu ocazia aniversării a nouă secole de la înființarea celei mai vechi universități din Europa
15. Muraru I., Tănăsescu E. S. Drept constituțional și instituții politice. Curs universitar, ediția 14, vol. I, București: ALL C.H. Beck, 2011. 200 p.
16. Nichita R., Cârnaț T. Dreptul la învățătură – pilonul progresului și reformării învățământului. În: Culegerea comunicărilor participanților la Conferința științifică internațională „Interacțiunea dreptului intern cu dreptul internațional: provocări și soluții”, 14 noiembrie 2014, Chișinău: FEP Tipografia Centrală, 2015. p.69-74.
17. Nichita R. Dimensiunea socială a dreptului la învățătură. În: Materiale ale mesei rotunde cu participare internațională, consacrată Zilei internaționale a drepturilor omului „Rolul instituțiilor democratice în asigurarea protecției drepturilor omului” din 11 decembrie 2015, Chișinău: Garamond-Studio. p.256-267.
18. Nichita R. Dreptul la învățătură și dreptul la identitate. În: Materials of international conference, 25-26 march, 2016, Chișinău: USEM, 2016. p.145-149.

19. Nichita R. Dreptul la învățătură și libertatea învățământului religios. În: Materiale Conferinței științifico-practice cu participare internațională „Teoria și practica administrării publice” din 06.04.2016. Academia de Administrare Publică. Chișinău: AAP, 2016, p.288-291.
20. Nichita R. Locul dreptului la învățătură în sistemul drepturilor fundamentale ale omului. În: Revista Moldovenească de drept internațional și relații internaționale nr. 2 (36), 2015. Publicație periodică științifică-teoretică și informațional-practică fondată de Asociația de Drept Internațional din Republica Moldova (Categorie B), Chișinău 2015. p.77-81.
21. Nichita R. Mecanisme internaționale de garantare a dreptului la învățătură. În: Culegeri de lucrări ale conferinței științifice internaționale „Perspectivele și problemele integrării în Spațiul European al Cercetării și Educație”, din 05 iunie 2015 în cadrul Universității de Stat „B. P. Hașdeu” din Cahul, secțiunea Drept. Cahul: US Cahul, 2015. Tipografia „Centrografic”, p.211-215.
22. Nichita R. Organizația Națiunilor Unite și dreptul la învățătură. În: Revista Moldovenească de drept internațional și relații internaționale, nr. 2 (vol. 11), 2016. Publicație periodică științifică-teoretică și informațional-practică, fondată de Asociația de Drept Internațional din Republica Moldova (categoria B). Chișinău, 2016. p.260-264.
23. Nichita R. Principiile dreptului la învățătură. În lucrările Simpozionul Internațional „Universul Științelor”, ediția a VI-a din 06 septembrie 2015, Iași: Asociația Cultural-Științifică „Vasile Pogor”, p.287-291.
24. Nichita R. Realizarea dreptului la învățătură – premisă obligatorie în asigurarea serviciilor de educație. În: Materialele Conferinței internaționale științifice dedicate celei de-a 20-a aniversare a Facultății Relații Internaționale, Științe Politice și Administrative din 13 noiembrie 2015. Chișinău: CEP USM, 2015, p.316-322.
25. Pactul Internațional cu privire la Drepturile Economice, Sociale și Culturale, adoptat și deschis spre semnare de Adunarea Generală a Națiunilor Unite la 16 decembrie 1966 prin Rezoluția nr. 2200 A (XXI), intrat în vigoare la 3 ianuarie 1976, conform dispozițiilor art. 27, în vigoare pentru Republica Moldova din data de 26 aprilie 1993, publicat în ediția oficială Tratatelor internaționale, 1998, volumul 1 Chișinău, 1998, p.18.

ADNOTARE

Nichita Rodica, „Dreptul fundamental la învățătură în Republica Moldova”, teză de doctor în drept, Chișinău, 2017.

Structura lucrării. Teza cuprinde: introducere, 3 capitole, concluzii generale și recomandări, bibliografie din 325 de surse, 3 anexe, 182 de pagini text de bază. Rezultatele obținute sunt publicate în 11 lucrări științifice.

Cuvinte-cheie: dreptul fundamental la învățătură, educație, sistem educațional, proces educațional, libertate educațională, instruire, sistem de învățământ, libertatea academică, obligații pozitive, obligații negative, integrare europeană.

Domeniul de studiu: Specialitatea 552.01. Drept constituțional.

Scopul lucrării și obiectivele: Scopul lucrării constă în elaborarea unui studiu complex privind dreptul fundamental la învățătură, prin prisma conținutului și naturii juridice ce reies din obligațiile pozitive și negative ale statului în procesul realizării dreptului fundamental la învățătură. Principalele obiective ale lucrării: cercetarea fenomenului recunoașterii dreptului fundamental la învățătură la nivel național, regional și internațional, sub aspect evolutiv; studierea concepțiilor cu privire la natura juridică a dreptului fundamental la învățătură în raport cu alte drepturi; determinarea conținutului multidimensional al dreptului fundamental la învățătură; motivarea naturii sociale a dreptului fundamental la învățătură; investigarea impactului dreptului fundamental la învățătură asupra altor drepturi; identificarea raporturilor juridice de realizare a dreptului fundamental la învățătură; investigarea cazurilor practice de aplicare a garanțiilor juridice speciale în scopul exercitării obligațiilor pozitive și negative ale statului; formularea unor recomandări privind garantarea dreptului fundamental la învățătură.

Noutatea științifică și originalitatea rezultatelor obținute rezidă în faptul că, pornind de la necesitățile actuale de aplicare a legislației de către instituțiile de învățământ ale Republicii Moldova și de la abordările teoretice ale relațiilor de drept în domeniul învățământului a fost realizată o cercetare multidimensională a dreptului fundamental la învățătură, etapizarea dreptului fundamental la învățătură, determinarea naturii juridice și a conținutului dreptului fundamental la învățătură cât și a modalităților de realizare a acestuia în Republica Moldova, ceea ce a permis obținerea unui șir de rezultate științifice noi.

Problema științifică importantă soluționată în domeniu constă în fundamentarea științifică a dreptului fundamental la învățătură în vederea determinării conceptului de drept fundamental la învățătură, a naturii juridice și descrierii detaliate, în baza reglementărilor naționale și internaționale prin prisma garanțiilor juridice, fapt ce a condus la clarificarea pentru teoreticieni și practicieni a unor aspecte problematice în domeniu.

Semnificația teoretică a lucrării rezultă din studiul complex al eficacității garantării dreptului fundamental la învățătură într-un context de analiză comparată a dreptului și jurisprudenței Curții Europene a Drepturilor Omului în domeniu.

Valoarea aplicativă a lucrării este determinată de faptul că rezultatele cercetărilor sunt orientate spre optimizarea normelor juridice ce vizează dreptul fundamental la învățătură, precum și spre dezvoltarea întregului sistem de învățământ, inclusiv și a formelor de realizare a dreptului fundamental la învățătură. Propunerile și recomandările teoretico-practice expuse în lucrare pot fi utilizate la elaborarea metodelor, recomandărilor metodico-didactice la predarea cursurilor speciale în instituțiile de învățământ superior la disciplina „drept educațional”, precum și în cele care pregătesc funcționari publici în domeniul învățământului. Unele concluzii și recomandări formulate în lucrare pot fi implementate în activitatea practică a Ministerului Educației al Republicii Moldova. Propunerile de lege ferendă înaintate pot fi utile pentru dezvoltarea legislației educaționale naționale, în general, și a prevederilor ce determină realizarea dreptului fundamental la învățătură, în special.

Implementarea rezultatelor științifice a fost realizată prin publicarea concluziilor teoretice și a recomandărilor practice în articole științifice publicate în reviste de specialitate și prin prezentarea acestora în cadrul conferințelor științifice de profil naționale și internaționale.

ANNOTATION

Nichita Rodica, „The fundamental right to education in the Republic of Moldova”, thesis of doctor of law, Chisinau, 2017 year.

The structure of the paper. The thesis includes: introduction, 3 chapters, general conclusions and recommendations, bibliography of 325 sources, 3 annexes, 182 pages of basic text. The results obtained are published in 11 scientific papers.

Key words: fundamental right to education, education, educational system, educational process, educational freedom, academic freedom, training, positive obligations, negative obligations, EU integration.

Field of study: Specialty 552.01. Constitutional Law.

The purpose of the work and objectives: the aim of the paper consists in the elaboration of a complex study on the fundamental right to education, in terms of the content and legal nature arising from the positive and negative obligations of the state in the process of achievement of the fundamental right to education. The main objectives of the work include: the research on the phenomenon of the recognition of the fundamental right to education at the national, regional and international level, in the evolutionary framework; the study of conceptions about the legal nature of the fundamental right to education in relation to other rights; the determination of the multidimensional content of the fundamental right to education; the substantiation of the social nature of the fundamental right to education; investigating the impact of the fundamental right to education on other rights; the identification of legal relations for the realization of the fundamental right to education; the investigation of practical cases of application of special legal guarantees in the process of performing of the positive and negative obligations of the state; formulating recommendations on guaranteeing the fundamental right to education.

The scientific originality and novelty of the obtained results lies in the fact that, on the basis of the current needs of application of the legislation by the educational institutions of the Republic of Moldova and of the theoretical approaches of the relations of law, one has carried out a multidimensional investigation of the fundamental right to education in the field of education, the phasing of the fundamental right to education, the determination of the legal nature and content of the fundamental right to education as well as the ways of its implementation in the Republic of Moldova, which allowed us to obtain a series of new scientific results.

The important scientific problem solved in the field consists in a scientific substantiation of the fundamental right to education in order to determine the concept of fundamental right to education, the legal nature and detailed description, on the basis of national and international regulations in the context of legal guarantees, a fact which led to the clarification of some problematic issues in the field for theorists and practitioners.

The theoretical significance of the work results from a complex study of the effectiveness of the guarantee of the fundamental right to education in a context of comparative analysis of law and jurisprudence of the European Court of Human Rights in the field.

The practical significance of the paper is determined by the fact that the results of the research are oriented to the optimization of legal rules with regard to the fundamental right to education, as well as to the development of the whole education system, including forms of realization of the fundamental right to education. The theoretical and practical proposals and recommendations exposed in the paper can be used to develop methods, methodological-didactic recommendations in teaching special courses in institutions of higher education at the object of study „educational law”, as well as in those which prepare civil servants in the field of education. Some of the conclusions and recommendations formulated in the paper can be implemented in the practical activity of the Ministry of Education of the Republic of Moldova. The prospective proposals can be helpful for the development of the national education legislation in general, and of the provisions that determine the realization of the fundamental right to education, in particular.

The implementation of scientific results was carried out through the publication of theoretical conclusions and practical recommendations in scientific articles published in specialty journals and by presenting them in the scientific conferences in the field at the national and international level.

АННОТАЦИЯ

Никита Родика, „Фундаментальное право на образование в Республике Молдова”, диссертация на соискание ученой степени доктора юридических наук, Кишинэу, 2017.

Структура диссертации. Диссертация содержит: введение, 3 главы, общие выводы и рекомендации, библиография из 325 источников, 3 приложения, 182 страниц основного текста. Полученные результаты опубликованы в 11 научных работах.

Ключевые слова: фундаментальное право на образование, образование, система образования, образовательный процесс, свобода образования, академическая свобода, система просвещения, позитивные и негативные обязательства, Европейская интеграция.

Область исследования: Специальность 552.01. Конституционное право.

Цель диссертации и задачи: Целью диссертации является всестороннее исследование фундаментального права на образование, через содержания и правовой природы, вытекающих из положительных и отрицательных обязательств государства в процессе реализации фундаментального права на образование. Основными задачами диссертации являются: исследование феномена признания фундаментального права на образование на национальном, региональном и международном уровнях, в своей эволюции; изучение концепций о правовой природе фундаментального права на образование по сравнению с другими правами; определение универсального содержания фундаментального права на образование; обоснование социальной природы фундаментального права на образование; исследование влияния фундаментального права на образование на других правах; выявление правовых отношений в реализации фундаментального права на образование; расследование случаев практического применения специальных правовых гарантий, в процессе выполнения положительных и отрицательных обязанностей государства; разработка рекомендаций по обеспечению фундаментального права на образование.

Научная новизна и оригинальность полученных результатов состоит в том, что, следуя текущим потребностям применения законодательства в учебных заведениях Республики Молдова и теоретическим подходам к правоотношениям, было проведено многомерное исследование фундаментального права на образование в области образования, поэтапного осуществления фундаментального права на образование, определение правовой природы и содержания фундаментального права на образование, а также способов его реализации в Республике Молдова, то, что позволило соискателю получить ряд новых научных результатов.

Решение важной научной проблемы состоит в научном обосновании фундаментального права на образование в целях определения концепции фундаментального права на образование, правовой природы и в подробном описании, на основе национальных и международных положений закона, с учетом юридических гарантий, что позволило теоретикам и практикам прояснить для себя некоторые проблемные вопросы в данной области.

Теоретическая значимость диссертации состоит в комплексном исследовании эффективности гарантирования фундаментального права на образование в контексте сравнительного анализа права и юриспруденции Европейского Суда по Правам Человека в этой области.

Практическая значимость диссертации определяется тем, что результаты исследования направлены на оптимизацию правовых норм, касающихся фундаментального права на образование, а также на развитие всей системы образования, в том числе и форм реализации фундаментального права на образование. Теоретико-практические предложения и рекомендации, изложенные в исследовании, могут быть использованы при разработке методов, учебно-методических рекомендаций для преподавателей специальных курсов в высших учебных заведениях по дисциплине „Право на образование”, а также при подготовке государственных служащих в области образования. Некоторые выводы и рекомендации, сформулированные в диссертации, могут быть внедрены в практическую деятельность Министерства Просвещения Республики Молдова. Предложения по будущему изменению законодательства могут быть полезны для развития национального законодательства в области образования, в целом, и положений, определяющих реализацию фундаментального права на образование, в частности.

Внедрение результатов научных исследований осуществлялось путем публикации теоретических выводов и практических рекомендаций в научных статьях, опубликованных в научных журналах и путем их представления на научных конференциях национальных и международных уровнях.

RODICA NICHITA
DREPTUL FUNDAMENTAL LA ÎNVĂȚĂTURĂ
ÎN REPUBLICA MOLDOVA

SPECIALITATEA:
552.01 - Drept constituțional

Autoreferatul tezei de doctor în drept

Aprobat spre tipar ____ ____ _____.
Hârtie ofset. Tipar ofset.
Coli de tipar _____

Formatul hârtiei 60 x84 1/16
Tirajul ____ ex.
Comanda nr.____.

Centrul Editorial-Poligrafic al USM
str. A.Mateevici, 60, Chișinău